

Құрметті депутаттар, отырысқа қатысушылар!

Сіздердің назарларыңызға 2013 жылғы республикалық бюджеттің атқарылуы туралы Үкіметтің есебіне қорытынды болып табылатын Есеп комитетінің есебін ұсынамыз.

Есеп бес бөлімнен және қосымшалардан тұрады. **(1-слайд)**

Бірінші бөлімде 2013 жылы республикалық бюджеттің атқарылуының қалыптасқан макроэкономикалық жағдайларына талдау жасалды.

Біздің бағалауымызша, жалпы алғанда, Үкімет республикалық бюджет түсімдерінің нақтыланған шекті параметрлерін және шығыстар бойынша алған міндеттемелерін орындады.

Сонымен бірге, республикалық бюджетті қалыптастыру және атқару барысында жекелеген кемшіліктерге жол берілген.

Болжанған макроэкономикалық көрсеткіштерде тауар нарығын дамытудың әлемдік үрдістері, атап айтқанда, Қазақстанның экспорттық өніміне сұраныстың азаюы мен бағалардың төмендеуі толық көлемінде ескерілмеген.

Бұл, өз кезегінде, жалпы ішкі өнімнің және мақұлданған болжамның номиналды мәнінің **2,4 трлн. теңге мөлшерінде**

елеулі **алшақтығына** алып келіп, бюджет кірістерінің атқарылу сапасына әсер етті. Республикалық бюджет **кірістері** бекітілген көлемнен **152,0 млрд. теңгеге төмен қалыптасты. (2-слайд)**

2011-2013 жылдары экономика өскен тұста жыл сайын орташа алғанда 10 және одан да көп пайыз номиналды мәнде жалпы ішкі өнімге шаққандағы бюджет кірістерінің үлесі шамамен 3%-ға қысқарып, 24,6%-ды құрағанын анықтадық. **(3-слайд)**

Бұған қоса, экономика салаларының жалпы қосылған құнының көлемі мен бюджетке түскен түсімдер көлемінің өсуінде барабар байланыстылық байқалмайды. **(4-слайд)**

Республикалық бюджет параметрлерінің бірнеше мәрте нақтыланып, түзетілгеніне қарамастан, бюджеттік бағдарламалар әкімшілері 2013 жылы республикалық бюджет қаражатын жеткілікті дәрежеде тиімді пайдаланбаған.

Үкіметтің есебі бойынша **43,2 млрд. теңге** республикалық бюджет қаражаты игерілмеген.

Біздің бағалауымызша, іс жүзінде бұл сома **131,8 млрд. теңге** мөлшерінде қалыптасты, оның **43,2 млрд. теңгесін** орталық мемлекеттік органдар игермеген, жергілікті атқарушы органдар пайдаланылмаған және мақсаты бойынша пайдаланылмаған **26,0 млрд. теңге** нысаналы трансферттерді бюджетке қайтарған. Квазимемлекеттік сектор субъектілерінің жарғылық капиталдарды ұлғайтуға және ағымдағы дамуға бөлінген қолма-қол ақшаны бақылау

шоттарындағы қаражат қалдығы **62,6 млрд. теңгені** құрады.
(5-слайд)

Есептің **екінші бөлімінде** республикалық бюджеттің атқарылуына баға берілді.

«2013-2015 жылдарға арналған республикалық бюджет туралы» Заңның атқарылуын талдау көрсеткендей, бюджетті түзету кезінде Үкіметтің қаулысына бекітілген республикалық бюджет параметрлеріне қайшы келетін өзгерістер енгізілген, олар Заңға өзгерістер енгізілгенге дейін қолданыста болды. **(6-слайд)**

2009-2013 жылдары салық органдарының ақпараттық жүйелерін жаңғыртуға 16,6 млрд. теңге бөлінгеніне қарамастан, салық төлеуден жалтаруға байланысты бюджет шығындарының алдын уақтылы алу қамтамасыз етілмеген.

Соттар **жалған кәсіпорындар** деп таныған заңды тұлғалармен жасалған мәмілелердің нәтижесінде айтарлықтай мөлшерде салық толық түспеуде. Аталған мәмілелерден бюджет **21,5 млрд. теңге** шығын шеккен. **(7-слайд)**

Біздің бағалауымызша, **кедендік әкімшілік ету** заңнама саласында да, уәкілетті органдардың қызметінде де одан әрі жетілдіруді қажет етеді.

Атап айтқанда, Қазақстан Республикасының басқа елдермен өзара сауда статистикасының деректерін салыстыру мәселелері нашар пысықталуда.

Бюджетке түсетін түсімдердің толықтығына әсер ететін кедендік әкімшілікті тиісті дәрежеде жүргізбеу проблемалары анықталды.

Мысалы, импорттаушылар жоғары кеден баждарын төлемей үшін автотартқыштарды бөлшектеген күйде әкеліп, олардың кедендік құнын төмендетуде.

Есепті жылы мемлекеттік органдар қаржы тәртібін сақтамағандықтан, талап қою-қуыну жұмысының нашар жүргізіліп, сот шешімдерін орындау бойынша сот әкімшілік органдарымен өзара іс-қимыл жасалмағандықтан, **дебиторлық берешек 27,1 млрд. теңгеге ұлғайып, 121,9 млрд. теңгені құрады. (8-слайд)**

Қаржы активтерін сатып алуға арналған шығыстар 167,5 млрд. теңгені құрады.

Үкіметтің есебіне сай, әкімшілер акционерлік қоғамдардың **жарғылық капиталдарын ұлғайтуға** бағытталған қаражатты толық көлемде игерген.

Алайда, қазынашылық органдарында аталған қаражаттың қалдығы **54,3 млрд. теңгені құрады. (9-слайд)**

Есептің **үшінші бөлімінде** мемлекеттік және салалық бағдарламалардың, мемлекеттік органдардың стратегиялық жоспарларының, мемлекет активтерінің және бюджеттік инвестициялық жобалардың іске асырылуына баға берілді.

2013 жылы 2 мемлекеттік және 13 салалық бағдарламаның іске асырылу тиімділігін бақылауды жүзеге асырдық. (10-слайд)

Мемлекеттік және салалық бағдарламалардың іске асырылу тиімділігін бағалау мемлекеттік органдардың оларға толыққанды әкімшілік етуді және бақылау іс-шараларын тиісінше орындауды қамтамасыз етпей отырғанын көрсетті.

Бағдарламаларды іске асыру кезінде **229,2 млрд.теңгеге** бюджет және өзге де заңнама бұзушылықтары анықталды, **26,1 млрд.теңге** тиімсіз пайдаланылған.

«Қазақстан Республикасының денсаулық сақтау саласын дамытудың 2011-2015 жылдарға арналған «Саламатты Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасын іске асыру кезінде бөлінген 89,2 млрд. теңгенің 10,6 млрд. теңгесі пайдаланылмаған. (11-слайд)

Республикалық бюджетті нақтылау кезінде пайдаланылмаған бюджет қаражатының қайта бөлінгеніне қарамастан, Бағдарлама аясында тек **2013 жылы** медицина жоғары оқу орындарының студенттеріне жатақхана салуға, реанимобильдер сатып алуға көзделген **1,2 млрд. теңге игерілмей қалған.**

Жобалау-сметалық құжаттама уақтылы әзірленбегендіктен, құны **2,1 млрд.теңге** тұратын денсаулық сақтау объектілерінің құрылысы қамтамасыз етілмеген.

2013 жылы бақылау және сараптамалық-талдамалық қызметтің қорытындысы бойынша **14 мемлекеттік органның стратегиялық жоспарларының** іске асырылуына бағалау жүргізілді.

Оларды әзірлеу мен іске асыру барысында бірқатар проблемалар анықталды. **(12-слайд)**

Бюджет қаражатының белгілі бір көлемі бөлінгенімен, жоспардағыдан бірнеше есе асып кететін көрсеткіштерді қосымша қаржыландырусыз іске асыру қамтамасыз етілген, ал жекелеген жағдайларда алдыңғы жылдары қол жеткізілген мәндерден төмен көрсеткіштер жазылған.

Бөлінетін бюджеттік бағдарламаларды реттеу жөніндегі заңнаманың жетілдірілмегенін, оларды мемлекеттік органдардың стратегиялық жоспарларында көрсетудің бірыңғай тетігі жасалмағанын анықтадық.

Бірқатар әкімшілерде бөлінетін бюджеттік бағдарламалар стратегиялық жоспарларға енгізілгенімен, олар бойынша индикаторлар мен көрсеткіштер әзірленбеген, басқаларында – стратегиялық жоспарда қамтылмаған.

Сөйтіп, мемлекеттік жоспарлау жөніндегі уәкілетті орган жүргізіп отырған стратегиялық жоспарларды бағалаудың шынайылығы күмән туғызады.

Квазимемлекеттік сектор субъектілерінің қызметін талдау мен бағалау 2013 жылы акционерлік қоғамдардың

3,4 млрд. теңге мөлшерінде залал шеккенін көрсетті.
(13-слайд)

Республикалық мемлекеттік кәсіпорындардың бестен бірі (26 бірлік) есепті қаржы жылдарын **1,6 млрд.теңге** залалмен, ал үштен бірі (38 бірлік) – **нөлдік нәтижемен** аяқтаған.

Бұл жайт, квазимемлекеттік сектор субъектілерін оңтайландыру жөніндегі саясат жеткілікті дәрежеде тиімді жүзеге асырылмай, олардың қызметінің тәуекелділігін бағалау тиісті деңгейде жүргізілмей, өндірістік әлеуеті толық көлемінде зерделенбей отырғанын көрсетеді.

Бюджеттік бағдарлама әкімшілері **инвестициялық жобаларды** іске асыру кезінде оларды қаржыландыруды уақтылы жүргізбеген, конкурс рәсімдерін өткізу мерзімдері кешіктірілген, жобалау-сметалық құжаттамалар сапасыз әзірленген, салалық сараптамалар тиісті деңгейде жүзеге асырылмаған. **(14-слайд)**

Есепті кезеңде орталық мемлекеттік органдар іске асыруды көздеген **208 инвестициялық жобаның** іс жүзінде **103 жобасы ғана аяқталған.**

Бюджеттік бағдарламалар әкімшілері 2013 жылы инвестициялық жобаларды іске асыруға бөлінген **328,6 млрд. теңгенің 12,8 млрд. теңгесін** игермеген.

Құрметті депутаттар!

Өңірлерге республикалық бюджеттен қаражат бөлу оларды тең дәрежедегі қаржы мүмкіндіктерімен қамтамасыз етуге бағытталған, сондай-ақ жергілікті бюджеттердің ең аз және ең көп шығыстарының арасындағы алшақтықты қысқартуды, құны бойынша бірыңғай орташа мемлекеттік қызметтер көрсетуді көздейді.

Алайда, Есептің **төртінші бөлімінде** берілген баға өңірлердің дамуында сақталып отырған сәйкессіздікті көрсетуде.

Жергілікті бюджеттер кірісіне түсетін түсімдердің басты көзі бұрынғысынша **трансферттер** болып отырғанын атап өткен жөн, жергілікті бюджет кірістеріндегі олардың үлесі 60%-дан асады.

Бұл ретте республикалық бюджеттен бөлінетін трансферттердің көлемі жыл сайын өсіп келеді.

Мәселен, 2013 жылы өңірлерге **1,9 трлн. теңге** бөлінді, бұл 2012 жылмен салыстырғанда 145,4 млрд. теңгеге немесе 8,2%-ға көп. **(15-слайд)**

2013 жылы тек **4 өңірде** (Атырау, Маңғыстау, Павлодар облыстарында, Алматы қаласында) ғана жергілікті бюджеттердің **меншікті кірістері 50%-дан астам** болды. Қалған **12 өңірде** бұл көрсеткіш **40 пайыздан аспайды**.

Аталған жайт, өңір басшыларында көбінесе масылдық пиғылдар туындатқандықтан, өңірлердің соңғы үш жылдағы **меншікті кірістері 0,5% - 10% шегінде** болмашы ғана өзгерді деп ойлаймыз. **(16-слайд)**

Жан басына шаққандағы салықтық түсімдердің, жалпы өңірлік өнімнің және жергілікті бюджеттердің меншікті кірістерінің елеулі дәрежедегі өңіраралық сәйкессіздік байқалып отыр.
(17-слайд)

Есеп комитетінің пікірінше, бұл **жалпы сипаттағы трансферттерді есептеу әдістемесіндегі** кемшіліктерге байланысты орын алуда. Кедейлік деңгейін есепке алудың қолданыстағы коэффициенті субвенциялар көлемін белгілеу үшін жеткілікті әрі нақты болмай отыр.

Жергілікті бюджеттерге түсетін кірістерді болжау әдістемесінде кірістер мен өңірлерге бөлінетін субвенциялар мөлшерін айқындау бөлігінде бірқатар кемшіліктер атап өтілді.

Тексерулеріміз барысында **негізсіз** бөлінген субвенциялар көлемі анықталды. Мәселен, тек 2013 жылы олар **46,3 млрд.теңгені** құрады.

Есепті жылы трансферттерді қалыптастыру және пайдалану кезінде орталық мемлекеттік органдар – **96,9 млрд. теңгеге**, жергілікті атқарушы органдар – **76,8 млрд. теңгеге қаржылық бұзушылықтарға** жол берген.

Біздің бағалауымызша, бұзушылықтарға негізінен нысаналы трансферттер көлемінің сапасыз жоспарлануы мен бюджеттік бағдарламалар әкімшілері тарапынан тиісті бақылаудың жасалмауы да себеп болған.

Нысаналы трансферттерді жоспарлау көп жағдайда есептеулерге жан-жақты тексеру мен қажетті негіздеменің

анықтығына талдау жасалмай, уәкілетті органдардың қажетті қорытындылары мен сараптамалары алынбай жүзеге асырылады.

2013 жылы **өңірлерде инвестициялық жобаларды** іске асыру үшін республикалық бюджет қаражатынан **529,1 млрд. теңге** бөлінді. **(18-слайд)**

Жергілікті атқарушы органдар есепті кезеңде аяқталуы көзделген **959 инвестициялық жобаның** білім беру, денсаулық сақтау, тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық, отын-энергетикалық кешен, көлік инфрақұрылымын дамыту салаларындағы **97 жобаны іске асырмаған. (19-слайд)**

Бақылау іс-шаралары барысында орталық мемлекеттік және жергілікті атқарушы органдар тарапынан инвестициялық жобалардың іске асырылу барысына тиісті бақылау мен мониторингілеу жасалмағаны анықталды.

Құрылыс бастауға рұқсат құжаты мен жер учаскелеріне иелік құқығы болмаса да құрылыс жұмыстарын жүргізу фактілері атап өтілді.

Конкурс рәсімдерін өткізу бұзылғандықтан, инвестициялық жобалар уақтылы іске асырылмаған.

Сонымен қатар, өңірлердегі инвестициялық жобалардың іске асырылуын бағалау көрсеткендей, республикалық бюджеттен қаражат бөлінген кезде жергілікті бюджеттен қоса қаржыландыру мәселесі кешенді пысықталмайды.

Осылайша, объектілер «тұрып қалады», пайдалануға уақтылы берілмейді, экономикалық негіздемелер мен жобалау-сметалық құжаттамалар ескіріп қалады, оларға өзгерістер республикалық бюджеттен қосымша қаражат бөлу арқылы ғана енгізіледі.

2013 жылы Есеп комитеті **26 бақылау іс-шарасын** жүргізді, олардың барысында жалпы сомасы **808,4 млрд. теңге** мөлшерінде бұзушылықтар анықталды, оның ішінде **196,2 млрд. теңгесін** 2013 жылғы республикалық бюджет қаражаты құрайды. **(20-слайд)**

2013 жылғы республикалық бюджеттің атқарылуын бағалаудың және бақылау-талдамалық іс-шаралардың нәтижелері бойынша негізгі тұжырымдар дайындап, Үкіметке салықтық және кедендік әкімшілік етудің сапасын, бағдарламалық құжаттардың, инвестициялық жобалардың іске асырылу тиімділігін арттыруға бағытталған ұсынымдар әзірледік.

Бұған қоса бюджетті жоспарлау процестерін, трансферттерді есептеу, жергілікті бюджеттерге түсетін кірістерді болжау, сондай-ақ мемлекеттің қатысуымен құрылған акционерлік қоғамдардың жарғылық капиталдарын ұлғайтуға, нығайтуға арналған бюджет қаражатының көлемін айқындау әдістемелерін жетілдіру жөнінде ұсыныстар берілді.

Есебіміздің **бесінші бөлімінде** аталған тұжырымдармен және ұсынымдармен нақтырақ танысуға болады.

Есептің құпия қосымшасы бар, онда Қорғаныс министрлігінде, Ұлттық қауіпсіздік комитетінің Шекара қызметінде жүргізілген тексерулердің қорытындысы көрсетілді, сондай-ақ «Қарулы Күштерді технологиялық жаңғырту, қару-жарақ пен әскери техника өндірісін дамытудың 2011-2015 жылдарға арналған бағдарламасының» іске асырылуына баға берілді.

Назар қойып тыңдағандарыңызға рақмет!